



DENÍK LEGIONÁŘE V RUSKU

Vzpomínky na vojenskou a válečnou službu 1912–1920

FRANTIŠEK POKORNÝ



Deník legionáře v Rusku

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz



František Pokorný
Deník legionáře v Rusku – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS  **MEDIA**

Obsah

I.	ÚVOD	6
II.	MOBILIZACE 1914	8
	Příčiny první světové války	9
	Politická a společenská situace v Rakousko-Uhersku	22
	PAMĚTI	
	Úvod	
	Prezenční vojenská služba	
	1/10 1912 – 30/9 1913, Kroměříž–Brno.	25
	Válečná služba v rakouské armádě	
	26/7 1914 – 7/6 1916.	35
	1. Předvečer první světové války	
	Sokolský slet v Brně 24/6 1914	35
	2. Mobilizace	
	26/7 1914	37
	3. Loučení, loučení...	
	27/7 1914	38
	4. V garnizoně	
	28/7 – 28/8 1914, Vysoké Mýto.	39
	5. Hejtman Nechleba	43
	6. Noční můry	
	27/8 1914	47
	7. Odjezd do pole	
	28/8 1914	48
III.	VÁLKA 1914–1918	51
	První světová válka	52
	Rakouský voják ve „Velké válce“	54

PAMĚTI

1. Na bojišti 29/8 1914	56
2. Křest ohněm 30/8 1914	58
3. Raněn 4/9 1914	61
4. V domácím ošetřování 11/9 – 5/11 1914	67
5. V zázemí 6/11 1914 – 31/5 1915, Vysoké Mýto	68
6. Podruhé na bojišti 7/6 1915 – 20/9 1915.	69
7. Nemocen 23/9 – 14/12 1915, Čáslav–Brno–Baden.	94
8. U pluku v zázemí 15/12 1915 – 19/5 1916, Tulln.	98
9. Potřetí v poli 19/5 – 7/6 1916	104
10. V cizích službách	114

IV. ZAJETÍ V RUSKU 1916–1917 118

Krajanské hnutí v Rusku.	118
-------------------------------	-----

Československý zahraniční odboj v Rusku.	120
---	-----

PAMĚTI

V ruském zajetí

7/6 1916 – 7/9 1917.	123
---------------------------	-----

1. Cesta z fronty do zajetí	123
2. Odjezd z Kerenska	152

V. ČESKOSLOVENSKÉ VOJSKO (LEGIE) V RUSKU 1917–1918 157

Československé vojenské jednotky v Rusku.	158
--	-----

Československé vojenské jednotky na Západě.	159
--	-----

PAMĚTI

V československém vojsku na Rusi

8/9 1917 – 27/4 1920.	161
----------------------------	-----

1. Borispol 8/9 – 25/10 1917	161
2. U 6. pluku v Pirjatině 25/10 – 18/12 1917	169
3. V Rumunsku. Návrat k pluku 19/12 1917 – 16/3 1918	177

4.	Moskva. Návrat k pluku. 17/3 – 28/3 1918	188
VI.	STŘETNUTÍ S BOLŠEVIKY 1918	191
	Československý zahraniční odboj a revoluce v Rusku	193
	Příčiny střetnutí s Rudou armádou	195
	PAMĚTI	
1.	Opět u pluku. Srážka s bolševiky 28/3 – 5/7 1918	199
2.	Boje na trati Omsk–Jekatěrinburg 6/7 1918 – 13/3 1919.	210
VII.	SIBIŘSKÁ ANABÁZE 1918–1920	227
	Legionáři na Transsibiřské magistrále	227
	Problémy na Dálném východě	229
	PAMĚTI	
1.	Osm měsíců v Omsku 21/3 – 5/11 1919	231
2.	Vnitřní politická situace v Rusku.	232
3.	Život pluku v Omsku.	236
4.	Nálada dobrovolců za pobytu v Omsku.	238
5.	Řešení sexuální otázky, ženění.	240
6.	Můj vlastní život v Omsku	244
7.	V kyrgyzské stepi.	246
8.	Cesta z Omska do Vladivostoku 6/11 1919 – 25/3 1920	250
9.	Ve Vladivostoku 25/3 – 27/4 1920	268
10.	Přes moře a oceány do vlasti 28/4 – 21/5 1920	274
VIII.	ZÁVĚR.....	297
IX.	PRAMENY A LITERATURA.....	304
X.	SUMMARY	319
XI.	JMENNÝ REJSTŘÍK.....	323
XII.	ZEMĚPISNÝ REJSTŘÍK	329
XIII.	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	335

I. ÚVOD

Váženým čtenářům se dostává do rukou velice zajímavý text.

Jedná se o paměti českého vojáka a důstojníka – nejprve rakousko-uherské armády a potom československých legií v Rusku – Františka Pokorného (1890–1966). Původně vystudoval „učitelský ústav“, dnes bychom řekli pedagogickou fakultu, a připravoval se na profesní dráhu učitele. Našel si také známost, kolegyni učitelku Františku, a plánovali společný život i založení rodiny. Do jejich osudu, jako ostatně i osudu milionů jiných lidí v tehdejší době, však pronikavě zasáhla první světová válka.

Po ukončení studií absolvoval František Pokorný nejprve povinnou vojenskou službu v armádě Rakousko-Uherska, a to od roku 1912. Míru si však příliš neužil, protože v červenci 1914 byla vyhlášena mobilizace, takže opět musel nastoupit do armády. Po celou dobu si vedl osobní deník, ve kterém

zaznamenával své zážitky i celkové politické, společenské a válečné poměry. Byl velice vnímavým pozorovatelem, který dokázal čtivě zachytit vlastní zážitky, takže jeho paměti mají také dobrou literární úroveň. Prožil klasický osud řady českých vojáků v první světové válce, nasazení na východní frontu proti Rusku, zranění a léčení, opětovný návrat na frontu, ruské zajetí, a především vstup do formujících se československých legií v Rusku – ty byly významnou složkou vojenské části československého zahraničního odboje, vedeného Československou národní radou v Paříži v čele s Tomášem G. Masarykem. V samotných legiích díky svým schopnostem, jako ostatně řada mladých českých vojáků, rychle postupoval na vyšší velitelské pozice a dosáhl hodnosti majora. Prožil s nimi revoluci v Rusku, bolševický převrat a zejména proslulou „sibiřskou anabází“ či návrat po moři do právě vzniklého Československa. Právě tato část pamětí patří k nejzajímavějším, protože popisuje nejen každodenní život legionářů a složitou situaci za občanské války v Rusku, ale současně také osobní vztahy a celkové poměry v nejvyšším velení ruských legionářů. František Pokorný po návratu do Československa zůstal důstojníkem československé armády v hodnosti majora v záloze. Konečně se oženil se svou vyvolenou Františkou, s níž měl dva syny. Současně se opět věnoval profesi učitele ve školách na rodné jižní Moravě a dosáhl pozice ředitele měšťanské školy v Brně-Lišni. Působil také jako překladatel knih z ruštiny do češtiny.

Autor pamětí si průběžně psal stenografické záznamy do svého deníku, které později až po druhé světové válce přepsal a upravil do literární podoby. Paměti jsou nyní ve vlastnictví jeho potomků. Editor samozřejmě nezasahoval do vlastního textu pamětí, pouze text přizpůsobil dnešním pravopisným pravidlům. Paměti jsou opatřeny poznámkami pro osvětlení personálních, věcných, zeměpisných a historických skutečností. Jednotlivé části pamětí jsou uváděny výkladovými kapitolami, které mají čtenářům přiblížit příslušnou problematiku a zároveň umožnit jistou „konfrontaci“ historických poznatků s osobními zážitky autora pamětí. Při vydání pamětí editor vycházel z platných pravidel.¹

1 Ivan ŠTŮVÍČEK a kolektiv, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

II. MOBILIZACE 1914

První světová válka v letech 1914–1918 zcela změnila

další vývoj lidské civilizace. Přinesla především obrovské ztráty na životech, 10 000 000 vojáků na frontách a 20 000 000 civilního obyvatelstva v zázemí, nevyčíslitelné materiální škody, rozsáhlé nasazení nejrozličnějších druhů vojenské techniky a ničivých zbraní, zejména bojových plynů, fyzické a psychické utrpení vojáků na frontách, ekonomický rozvrat, vyostřování sociálních a národnostních konfliktů, politické převraty, zpochybnění právních jistot a morální devastaci. V důsledku toho se zcela změnily pohledy lidí na společnost a svět.

Především byla zpochybněna všeobecně rozšířená představa o plynulém „pokroku“ lidské společnosti, která zdokonalováním ekonomického, sociálního a politického systému, promyšlenými reformami, výchovou, vzděláním

i rozvojem vědy a techniky nezadržitelně směřuje k dokonalejší existenci. Nemálo lidí po strašlivých zkušenostech z války přestalo věřit v tradiční hodnoty křesťanství, humanismu, demokracie, liberalismu, soukromého vlastnictví, právního státu, rodiny i osobní svobody a hledalo jinou životní orientaci.

Proto se v zemích přímo postižených válkou mnozí přiklonili k nejružnějším formám nedemokratických a kolektivistických ideologií, jako jsou nacionalismus, šovinismus, rasismus a třídní nenávisť, které vyústily ve fašistické nebo komunistické hnutí. Jejich představitelé ve vypjaté hospodářské, sociální a politické situaci někdy s sebou strhli nemalou část dezorientované veřejnosti, která v autoritářských a diktátorských metodách vládnutí spatřovala východisko pro vyřešení krize, obnovení „pořádku“ a navrácení ztracených „jistot“, nebo dokonce ve vybudování zcela nové, „spravedlivé“ společnosti. V některých zemích tento vývoj přímo vyústil v nastolení diktátorských a totalitních režimů, fašismu a komunismu, které se dopustily hrůzných zločinů, zapříčinily rozpoutání druhé světové války i následné studené války, která se otevřeně projevovala lokálními konflikty po celém světě, a umocnily pochybnosti o správnosti demokratických hodnot. Za tento vývoj nesou plnou zodpovědnost vládnoucí politické a militaristické kruhy tehdejšího Německa a Rakousko-Uherska, které z omezených dobovačných a světovládných choutek rozpoutaly v roce 1914 světovou válku, a uvolnily tím mohutnou lavinu dalších otřesů a neštěstí. Jejich porážka v první světové válce je proto právem smetla do propadlišť dějin.

Příčiny první světové války

Pod zdánlivým přikrovem poklidu a dynamického rozvoje moderní Evropy se počátkem 20. století nezadržitelně vyhrocovaly problémy ve vztazích mezi velmocemi o politický a hospodářský vliv ve světě i zvětšování svého vlastního území nebo udržení i získání dalších koloniálních oblastí v Africe, Asii a na Středním i Dálném východě.

Kvůli sílícím náznakům možného vypuknutí války se evropské mocnosti cílevědomě připravovaly na případné ozbrojené střetnutí. Proto se snažily získat také vhodné spojence, aby v očekávané válce nezůstaly osamoceny.

Po složitém vývoji mezinárodních vztahů v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století se postupně vyhranila dvě nepřátelská uskupení – Trojspolek a Dohoda.

Základem prvního bloku byly Centrální mocnosti Německo a Rakousko-Uhersko, které 7. října 1879 podepsaly spojeneckou smlouvu a vytvořily Dvojspolek, k němuž 20. května 1882 přistoupila také Itálie, čímž vznikl Trojspolek, avšak s nejistým postavením Itálie, která měla územní nároky vůči Rakousko-Uhersku. Kromě toho Rakousko-Uhersko uzavřelo 30. října 1883 tajnou úmluvu o vojenské pomoci s Rumunskem.

Proti nim se postupně zformoval druhý spojenecký blok Dohody. Francie podepsala 27. prosince 1893 dohodu s Ruskem o pomoci v případě vojenského napadení Německem a jeho spojenci. Francie později – 8. dubna 1904 – uzavřela dohodu s Velkou Británií o rozdělení sfér vlivu v koloniích, která urovnala vztahy obou velmocí, a umožnila tak jejich spolupráci proti Německu. Velká Británie uzavřela 31. srpna 1907 podobnou smlouvu s Ruskem o vymezení sfér vlivu ve Střední a západní Asii, která odstranila největší spory mezi zeměmi a otevřela dveře k jejich další součinnosti proti společným nepřátelům. Tím se dokončilo ustavení Dohody.

Podle těchto spojeneckých svazků pak jednotlivé mocnosti Trojspolku a Dohody upravily vlastní operační plány pro nasazení svých vojsk v případné válce.

Německo se po vítězství někdejšího Pruska nad Rakouskem v roce 1866 a potom nad Francií v roce 1870 obávalo odplaty, čemuž také přispůsobilo své vojenské záměry. Hlavní strůjce zmíněného vítězství, náčelník pruského generálního štábu, jenž posléze velel armádě císařského Německa polní maršál Helmuth von Moltke v letech 1858–1871–1888 však stále považoval za rozhodující vyřazení Ruska. Přitom vyvodil poučení z Napoleonova tažení: ruskou armádu asi těžko porazí přímo na hranicích, bude potřeba postupovat hluboko do nitra Ruska. K tomu bylo nevyhnutelné soustředit veškeré vojenské síly. Polní maršál Moltke proto ve svých strategických úvahách jako první krok stanovil nejprve vyřadit Francii a teprve pak vrhnout všechny síly proti Rusku, aby se Německo vyhnulo válce na dvou frontách, na západě i na východě současně.

Z těchto předpokladů vycházel v letech 1891–1905 jeden z jeho nástupců polní maršál Alfred von Schlieffen, jenž však Moltkeho plán upravil podle

změněných vojenských, organizačních a technických podmínek. Francie totiž v poslední čtvrtině 19. století a počátkem 20. století přebudovala svou armádu a zároveň na severovýchodě i východě postavila systém pevností proti Německu. Polní maršál von Schlieffen tudíž vyloučil čelní útok na tento těžko přístupný systém opevnění mezi Belgií a Švýcarskem a vypracoval plán bleskové války křídelním obchvatem. Postup na levém křídle přes švýcarské a francouzské Alpy samozřejmě zamítl, takže jako jediný zbýval pouze útok na pravém křídle na západ přes území Belgie a potom obrát na jih do týlu francouzské armády. Podle jeho předpokladů mezitím Rakousko-Uhersko s částečnou podporou německých jednotek na východě zadrží nápor Ruska a po rychlé porážce Francie by následně Německo přesunulo vojenské síly na východ a společně se svým spojencem by nakonec Rusko zdolaly. Belgie však byla od roku 1831 neutrálním státem, což mezinárodně zaručily také velmoci, především Velká Británie, která nehodlala připustit, aby pobřeží Belgie ovládla jiná mocnost, a přímo tak ohrozila britské ostrovy.

Další úpravu plánu provedl náčelník pruského generálního štábu v letech 1906–1914 generál Helmuth von Moltke, synovec výše zmíněného polního maršála, a to podle měnících se podmínek, neboť Francie neustále posilovala svou obranu a zvyšovala početní stav své armády. Generál Moltke proto nejdříve vyčlenil 80 % všech německých sil k útoku proti Francii, zatímco zbývajících 20 % se mělo ve Východním Prusku postavit na levé křídlo rakousko-uherské armády, která by z Haliče směřovala proti Rusku. Německá armáda na západní frontě se ještě dělila na severní pravé křídlo, které mělo přes území Belgie zaútočit na Francii a dobýt Paříž, kdežto jižní levé křídlo mělo setrvat v obranném postavení na pásmu pevností Metz–Diedenhofen a Štrasburg–Mutzig, aby zadrželo případný protiútok francouzské armády. Uvedený plán Moltkeho mladšího byl neustále doplňován, zejména bylo posilováno levé křídlo, poněvadž velení německé armády i císař Vilém II. se obávali, že případný francouzský protiútok může uspět a Francouzi proniknou do týlu pravého útočného křídla. Při poslední revizi německého plánu počátkem července 1914 bylo levé křídlo dvakrát silnější, než se původně očekávalo, takže poměr mezi pravým a levým křídlem na západní frontě se změnil z původního 7 : 1 na 5 : 2. Ovšem tyto přeskupené síly pak chyběly na pravém křídle, což oslabovalo údernost německého útoku.

Plukovník generálního štábu Erich Ludendorff proto v prosinci 1912 navrhl vybudovat pevnosti ve Východním Prusku a zřídit tři nové armádní sbory, ale narazil na problém nedostatku kvalifikovaných důstojníků, kteří se tradičně rekrutovali v drtivé většině z úzkého okruhu šlechtických rodin. Přitom návrh zkušeného generála Colmara von Goltze, vojenského instruktora v Turecku v letech 1883–1895 a místopředsedy turecké nejvyšší válečné rady v letech 1909–1913, aby se důstojnický sbor otevřel všem vrstvám obyvatelstva císařského Německa, převážně aristokratická generalita rázně smetla ze stolu a jeho původce pohrdavě ocejochovala jako „demokrata“. Mimo jiné to svědčí o dogmatismu a zkostnatělosti velení německé armády, která na to měla velice záhy tvrdě doplatit, poněvadž právě tyto tři armádní sbory na počátku války citelně chyběly – a možná v důsledku toho se rozhodlo o jejím výsledku.

Hlavní slabina Moltkeho plánu spočívala v tom, že pro rychlé vítězství nad Francií nemělo Německo dostatek sil, protože muselo vyčlenit početné jednotky pro odražení případného francouzského protiútku na své levé křídlo a přesunout další síly do Východního Pruska, když rakousko-uherská armáda s tamějšími německými oddíly nebyla schopna zadržet příval z Ruska. Současně napadení Francie přes neutrální Belgie s sebou neslo hrozbu války s Velkou Británií, takže Německo nakonec muselo čelit vojenské síle tří mocností – Francie, Ruska a Velké Británie –, na jejichž stranu se připojily Spojené státy, s nimiž ve svých plánech Německo původně příliš nepočítalo.

Rakousko-Uhersko se také cílevědomě připravovalo na případnou válku. Především náčelník generálního štábu jeho armády generál Franz Conrad von Hötzendorf vynikal v letech 1906–1911 a 1912–1917 neutuchající horlivostí. Proto byl ve spolupráci s velením německé armády do roku 1914 připraven podrobný operační plán, který vycházel z předpokladu, že Francie bude poražena do šesti až osmi týdnů, takže po tuto dobu musí rakousko-uherská armáda s německými posilami zadržet nápor Ruska, než proti němu budou přesunuty uvolněné jednotky ze západu.

Celkový operační plán bral v úvahu čtyři varianty: 1. *Fall B* pro válku na Balkáně (Srbsko a Černá Hora); 2. *Fall R* pro válku s Ruskem; 3. *Fall B-R* pro válku na Balkáně (Srbsko a Černá Hora) a současně s Ruskem; 4. *Fall I* pro válku s Itálií. Pro tento účel byla rakousko-uherská armáda rozdělena na

tří částí: Sled A představoval 3/5 všech vojenských sil a byl zaměřen výlučně proti Rusku nebo Itálii. Zatímco Sled B tvořil 1/5 vojenských sil a podle potřeby: a) měl být v případě války pouze na Balkáně nasazen proti Srbsku a Černé Hoře, b) za války pouze proti Rusku nebo za souběžné války s Ruskem a na Balkáně se měl přesunout na sever právě proti Rusku. Třetí Sled MGB (*Minimalgruppe Balkan*), který zahrnoval zbývající 1/5 vojenských sil, byl určen výhradně pro operace na Balkáně: a) společně se Sledem B v případě izolované války na Balkáně, b) samostatně v případě současné války na Balkáně a proti Rusku, kdy by se proti němu na sever přesunul Sled B.

Slabinou tohoto plánu bylo, že nepočítal s třemi současně probíhajícími válkami: na severu proti Rusku, na jihovýchodě proti Srbsku i Černé Hoře a na jihozápadě proti Itálii. Kromě toho odklon Rumunska jako tajného spojence od Trojspolku v letech 1913–1914 způsobil, že od února 1914 musel náčelník generálního štábu generál F. Conrad von Hötzendorf celý operační plán přepracovat, aby vyčlenil potřebné jednotky do Sedmíhradska na obranu proti Rumunsku. Habsburské říši tak hrozilo nečekané rozšíření fronty na Balkáně a vlastně čtyři války: s Ruskem, Srbskem a Černou Horou, Itálií a Rumunskem. Zároveň to znamenalo značné rozmělnění vojenských sil Rakousko-Uherska, které tak nemohlo řádně splnit zadržovací úlohu vůči Rusku, kam se musely přesunout německé jednotky ze západu, jež ovšem zase chyběly proti Francii.

Itálie upřednostňovala vlastní zájmy, protože měla územní nároky v Tyrolsku a také na Balkáně vůči Rakousko-Uhersku. Současně prováděla expanzivní výboje v severní Africe a rovněž v Egejském moři proti Osmanské říši, která se kvůli svárům s Ruskem přikláněla spíše na stranu Německa a Rakousko-Uherska jako protivníku carské říše. Itálie po úspěšné válce s Tureckem v letech 1911–1912 získala několik ostrovů v Egejském moři a kontrolu nad územím Libye. Římu se tudíž příliš nezamlouvalo bojovat za zájmy konkurenčního Rakousko-Uherska. Italské operační plány proto v případě vypuknutí války v Evropě počítaly se zachováním neutrality, při obraně hranic s habsburskou říší, získaných pozic ve Středozemním moři a také v severní Africe. Podle vývoje válečné situace byl však Řím připraven přidat se na stranu, která měla naději na vítězství ve válce a mohla zaručit další územní zisky ve prospěch Itálie. V roce 1915 země přešla na stranu Dohody.

Proto za tehdejšího vývoje mezinárodní situace a nedostatečně nebo nerealisticky připravených plánů pro nasazení vojenských sil se vstup Rakousko-Uherska a Německa do války v létě 1914 s odstupem jeví jako nezodpovědný hazard. Pro tolik vytoužené vítězství totiž neexistovaly lidské ani materiální zdroje, když se proti nim postavilo Rusko, Francie a Velká Británie, k nimž se posléze připojily také Spojené státy a mnohé další země.

Francie po zkušenostech z války s Pruskem budovala od roku 1875 soustavu pevností podél linie Maubeuge–Lille na severu a současně podél linie Belfort–Épinal–Toul–Verdun na východě, za nimi v záloze pak ještě Remeš – Laon – La Fère. Přitom místopředseda nejvyšší válečné rady generál Henri de Lacroix vypracoval defenzivní operační plán č. XVI, který předpokládal útok Německa na levém nebo pravém křídle francouzské armády, jež se měla nejprve soustředit na obranu, a teprve až budou zcela jasné záměry nepřítele, přejít do protiútku.

Ve velení francouzské armády probíhaly od počátku 20. století vyhrcoené spory o způsob vedení války s Německem. Část generality předpokládala útok Německa právě přes území Belgie. Proto navrhovala soustředit na severu hlavní síly francouzské armády, která měla přejít do protiútku, jakmile Němci vstoupí do Belgie, a střetnout se s nimi v prostoru Gent–Antverpy–Namur. Současně na francouzském pravém křídle, které stálo proti německému levému křídlu, ponechat pouze slabší síly. Proti tomu se stavěla většina francouzské generality, která v případě napadení Německem prosazovala okamžitý protiútok.

Tento spor rázně rozetnul náčelník generálního štábu francouzské armády v letech 1911–1914 a místopředseda nejvyšší válečné rady generál Joseph Joffre, který v roce 1913 vypracoval operační plán č. XVII ofenzivního pojetí obrany. Po ukončení mobilizace měly francouzské jednotky okamžitě přejít do strategického protiútku s cílem dobýt pevnost Mety, přitom se dělily na dva hlavní proudy: a) na jižním křídle měla 1. armáda směřovat na Saarburg a 2. armáda na Mörchingen; b) na severním křídle měla 5. armáda postupovat na Diedenhofen. Mezi oběma křídly udeřt uprostřed 3. armáda na Mety, kdežto 4. armáda měla podpořit útok 1. armády. V případě napadení Belgie se však měl hlavní francouzský útok obrátit přímo na území Belgie.

Velká Británie soustředila coby světová námořní velmoc ve svých operačních plánech hlavní pozornost především na obranu námořních spojů. K tomu

sloužilo mohutné válečné loďstvo, nazývané *Grand Fleet*, které se opíralo o síť námořních základen a přístavů téměř po celém světě. Z nich nejvýznamnější byla mateřská základna Scapa Flow na ostrově Mainland na Orknejských ostrovech v Severním moři; další byla základna v Gibraltaru, jež střežila vstup do Středozemního moře, a velice důležitou námořní základnu mimo Evropu představoval Singapur v jihovýchodní Asii. Hlavním úkolem válečného loďstva bylo střežit strategickou trasu z britských ostrovů přes Gibraltar, Středozemní moře, Suezský průplav, Rudé moře a Indický oceán do Indie a dále do Asie i Austrálie a do Tichého oceánu. Londýn se přitom intenzivně snažil, aby žádná velmoc, ani spojenecké Rusko nebo Francie, neovládla úžiny Dardanely a Bospor ze Středozemního do Černého moře či ožehavou oblast na Středním východě kolem Suezského průplavu. Válečné loďstvo zároveň střežilo další významnou trasu z britských ostrovů i Evropy přes Atlantický oceán na americký kontinent, jež byla důležitá zejména pro zásobování a obchod Velké Británie i západní Evropy. V předválečném období byl nejvýznamnějším představitelem britských ozbrojených sil polní maršál Horatio Kitchener, který v letech 1910–1914 zastával důležitou funkci vrchního velitele ve Středomoří a Egyptě a později v letech 1914–1916 byl ministrem války.

Přitom ostražitost Londýna vzbuzovala německá válečná flotila, která sice dosahovala zhruba jen jedné čtvrtiny síly britského vojenského námořnictva, přesto byla nebezpečným protivníkem, zejména když svoji slabost v případném střetnutí na mořské hladině hodlala vyvážit ponorkovými plavidly, která mohla Britům napáchat značné škody. Z tohoto hlediska byla tedy pozemní válka v Evropě pro britské velení druhořadá. Londýn se obával především útoku Německa na Francii přes území neutrální Belgie, aby opanovalo atlantické pobřeží Evropy, a přímo tak ohrozilo britské ostrovy. Přípravou a sladováním vojenských plánů s Francií a Ruskem pro případ války v Evropě se zabýval náčelník operačního oddělení generálního štábu britských ozbrojených sil generál Henry Wilson. Ten se posléze s dohodovými spojenci po složitém vyjednávání v letech 1911–1914 domluvil na tom, že v případě války na pevnině bude do Evropy vyslán britský expediční sbor v síle čtyř pěších a jedné jezdecké divize, zatímco britské válečné loďstvo zahájí námořní blokádu Německa.

Rusko se po uzavření spojenecké smlouvy Německa a Rakousko-Uherska v roce 1879 také začalo plánovitě připravovat na možnou válku

v Evropě. Náčelník generálního štábu generál Nikolaj N. Obručev předložil v roce 1880 caru Alexandrovi II. rozvahu o vedení války proti oběma Centrálním mocnostem.

Rusko mělo však nejen obranné, ale též vlastní expanzivní zájmy. Podle příkazu cara Alexandra III. náčelník generálního štábu generál Nikolaj N. Obručev postupně v letech 1885–1895 vypracovával a upřesňoval plán na dobytí průlivů Bospor a Dardanely z Černého do Středozemního moře. V příznivé mezinárodní situaci, jako bylo zaneprázdnění Británie problémy a konflikty v jiných částech světa, a po dohodě s Německem měla ruská armáda coby zastírací manévra nejprve zaútočit v Haliči proti Rakousko-Uhersku se zdůvodněním, že se jedná o ochranu a osvobození utlačovaného slovanského obyvatelstva, aby se toto mohlo připojit k Rusku. Hlavním cílem ovšem byla vojenská invaze na Bospor, a to kvůli získání volné plavby pro válečné a obchodní zájmy Ruska, a posléze kombinovaná námořní a pozemní operace na opanování Dardanel. Plán předpokládal nasazení třinácti válečných lodí a 25 000 vojáků.

Petrohrad považoval za nejpříhodnější okamžik pro jeho uskutečnění „tureckou krizi“ v letech 1894–1896. Porada politických a vojenských představitelů s carem Mikulášem II. sice 5. prosince 1896 rozhodla o provedení zmíněného plánu, ale tradičně váhající panovník celou akci nakonec odvolal. Podle názoru válekytívků skupin ruských politiků a generálů se tím promeškala vhodná příležitost, když se kvůli masakrování křesťanského arménského obyvatelstva zvedla proti Osmanské říši v křesťanském světě vlna odporu a následovaly vzpoury na vazalských územích Balkánu a také v oblastech Středomoří. Evropské mocnosti dokonce uvažovaly o vojenském zákroku a rozdělení si území skomírající Osmanské říše, při kterém mohlo Rusko prosadit vlastní nároky na ovládnutí průlivů Bospor a Dardanely.

Zklamaný náčelník generálního štábu ruské armády generál Nikolaj N. Obručev vyložil své stanovisko bývalému ministru války a nyní členovi státní rady Dmitriji A. Miljutinovi písemně dne 16. ledna 1897 následovně: Osmanská říše může existovat ještě několik let, ale Rusko musí být připraveno na historickou zkoušku. Ovšem síla může být použita jen se společným souhlasem velmocí a zdůvodněna musí být krajně mimořádnými okolnostmi. Existuje však vážné nebezpečí, že se názory velmocí na finální řešení „východní otázky“ rozejdou. Z ruské strany se musí proto

uznat tvrdá skutečnost, že nezíská Istanbul ani Dardanely, pouze se spokojí se zárukou ruské pozice na horním Bosporu.

Souběžně pokračovala také příprava operačních plánů pro válku v Evropě. Se zvětšováním ruské armády, zdokonalováním její výzbroje a budováním železničních tratí generální štáb postupně měnil operační plány. V roce 1890 se předpokládaly dvě varianty: 1) pokud Německo provede hlavní úder na Rusko; 2) pokud Německo napadne Francii. V druhém případě Rusko hlavní nápor přenesl proti Rakousko-Uhersku. Další změnu plánů provedl generální štáb v roce 1900. Všechny armádní sbory v západních oblastech Ruska byly pro případ války rozděleny na dvě hlavní skupiny (fronty): 1) severní front proti Německu; 2) jižní front proti Rakousko-Uhersku.

Porážka ve válce s Japonskem v letech 1904–1905, která odhalila slabiny ruské armády a válečného námořnictva, a následné revoluční otřesy oslabily velmocenské postavení Ruska, jež se proto soustředilo především na dosažitelnější cíle v Haliči a na Balkáně. Petrohrad pro léta 1909–1917 naplánoval pronikavou reformu, výrazné zkvalitnění a zásadní přezbrojení ruské armády s využitím nejnovějších technických a organizačních poznatků západních států, zejména spojenecké Francie. Za tím účelem uvolňoval velké prostředky z domácích zdrojů a získával rozsáhlé půjčky v cizině, které byly určeny také na výstavbu strategických železnic na západ a na modernizaci ruského zbrojního průmyslu.

Přesto strategickým cílem nebo spíše velmocenskou vizí carského Ruska nadále bylo opanování průlivů z Černého do Středozemního moře, což znamenalo vytvořit protiváhu vůči loďstvu Osmanské říše a rovněž dosáhnout převahy nad Německem v Baltském moři. Za tím účelem car Mikuláš II. nařídil přípravu plánu na vybudování moderního válečného loďstva. Při vypuknutí války ovšem nebylo dokončeno přezbrojení a posílení Černomořského loďstva, které tehdy tvořilo pouze 6 bitevních lodí, 2 křižníky, 20 torpédoborců a 4 ponorky. Současně Baltské loďstvo tvořily 4 bitevní lodě, 4 křižníky, 7 lehkých křižníků, 57 torpédoborců a 10 ponorek.

Souběžně náčelník generálního štábu ruské armády generál Jakov G. Žilinskij připravoval nový ruský operační plán pro pozemní armádu, který v roce 1913 předpokládal nasadit ve Východním Prusku proti Německu severozápadní front, jež tvořila 1. a 2. ruská armáda, a zároveň v Haliči

proti Rakousko-Uhersku jihozápadní front, zahrnující 4., 5., 6. a 8. ruskou armádu. Tento plán se však dal uskutečnit až po dokončení zmíněných reforem, přezbrojení ruské armády a dobudování strategických železnic, které měly umožnit rychlé přesuny ohromného množství vojáků a techniky z rozlehlých oblastí carského Ruska. Rozdělení ruských sil na čtyři armády proti Rakousko-Uhersku, jež bylo významnějším protivníkem jako držitel Haliče (kterou chtělo Rusko získat), a na dvě armády proti Německu, aby se vyhovělo spojeneckým závazkům vůči Francii, ovšem oslabovalo údernou sílu ruského vojska. To přitom vstupovalo do války v okamžiku, kdy ještě nebyla dokončena jeho reorganizace a přezbrojení.

Proto také byly po vypuknutí války využity předcházející plány: 1) Varianta „G“ (*Germania*). Pokud Německo a Rakousko-Uhersko nasměrují své hlavní síly proti Rusku, jeho armáda zaútočí ve Východním Prusku směrem na Královec (Königsberg, dnes Kaliningrad) a přes polské oblasti přímo na Berlín. Zbývající sbory se zaměří proti Rakousko-Uhersku. 2) Varianta „A“ (*Austria*). Pokud Německo zaměří hlavní úder na Francii, ruská armáda bude postupovat k jihu s cílem zničit rakousko-uherské síly v Haliči a potom obsadí Budapešť a Vídeň. Ostatní sbory budou postupovat ve Východním Prusku proti Německu. Válka se však vyvíjela zcela jinak, než si vojenští „plánovači“ původně představovali, zejména v důsledku organizačních schopností, pružné koordinace vojenských operací a technické převahy Německa a Rakousko-Uherska nad Ruskem. Průběh války potom prověděl veškeré jeho možnosti a schopnost vést úspěšnou válku a prosazovat velmocenské nároky impéria Romanovců.

Předzvěsti všeobecné války v Evropě byly dvě války na Balkáně, v tomto pověstném „sudu střelného prachu“ nacházejícím se před výbuchem. Nejprve od října 1912 do května 1913 bojovaly Srbsko, Černá Hora, Bulharsko a Řecko proti Turecku, které bylo podle podmínek míru, podepsaného všemi válčícími státy 30. května 1913 v Londýně, zcela vytlačeno z Balkánu (s výjimkou úzkého pásu území kolem Istanbulu). Vítězné balkánské státy se však nedohodly na „přerozdělení“ územních zisků po poraženém Turecku, takže následně v červnu až srpnu 1913 válčily Srbsko, Černá Hora, Rumunsko, Řecko a Turecko proti Bulharsku. Výsledkem byl nejprve mír, podepsaný Srbskem, Černou Horou, Rumunskem a Řeckem s poraženým Bulharskem 10. srpna 1913 v Bukurešti, konstatující rozdělení Makedonie

mezi Srbsko, Řecko a Bulharsko. Řecko získalo ještě západní Thrákii a Rumunsko jižní Dobrudžu. Potom podle dalšího míru, podepsaného Tureckem a Bulharskem 16. září 1913 v Istanbulu, ztratilo Bulharsko ještě východní Thrákii a Turecko si rozšířilo pás území kolem Istanbulu na evropském kontinentu. Avšak žádný ze zmíněných států nebyl zcela „spokojen“ s výsledky těchto válek a nadále prosazoval vlastní územní nároky na úkor svých sousedů, což vnášelo řadu ožehavých problémů do vývoje na Balkáně a bylo také jednou z příčin vypuknutí první světové války v červenci 1914.

V průběhu nebezpečného vyhrocování mezinárodních rozporů v Evropě spáchali srbští nacionalisté 28. června 1914 v Sarajevu atentát na rakouského následníka trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii. Čin jako nečekaná jiskra zažehl výbuch rychlého sledu tragických událostí následujících týdnů. Po opadnutí počátečního šoku došli političti a zejména vojenští představitelé ve Vídni k závěru, že nyní musí Rakousko-Uhersko, jestliže nechce úplně ztratit pověst velmoci, tvrdě zakročit proti Srbsku.

Proto předal rakousko-uherský vyslanec v Bělehradě Wladimir Giesel von Gieslingen 23. července 1914 v 18 hodin v Bělehradě ultimátum se lhůtou 48 hodin na vyjádření. Dokument převzal srbský ministr financí Lazarus Paču, který byl zároveň náměstkem premiéra i ministra zahraničí, protože ostatní členové vlády byli v právě probíhající předvolební kampani ve svých volebních krajích.

Rakousko-uherské ultimátum požadovalo, aby Srbsko odsoudilo propagandu proti habsburské říši, přestalo zasahovat do osudu jejího obyvatelstva a splnilo následující požadavky: 1) Potlačilo jakoukoliv publikaci, která by podněcovala nenávisť proti habsburské říši nebo směřovala proti její územní celistvosti; 2) rozpustilo spolky a organizace, které provádějí propagandu proti habsburské říši; 3) odstranilo z učebních pomůcek v srbských školách všechno, co by podněcovalo propagandu proti habsburské říši – obdobně měly být z učitelského sboru propuštěny všechny osoby, jejichž činy by přispívaly k tomu; 4) propustilo z administrativy i armády všechny úředníky a důstojníky, kteří se provinili propagandou proti habsburské říši, jež sama srbské vládě sdělí jejich jména a předloží usvědčující materiál; 5) povolilo spoluúčast rakousko-uherských orgánů při potlačování podvratného hnutí proti habsburské říši přímo v Srbsku; 6) zahájilo

soudní vyšetřování proti účastníkům sarajevského atentátu, kteří se zdržují v Srbsku, a připustilo působení rakousko-uherských orgánů při tomto vyšetřování; 7) urychleně zatklo srbské úředníky a důstojníky, kteří budou kompromitováni výsledky vyšetřování; 8) zabránilo účasti srbských orgánů na pašování zbraní a munice přes hranice a přísně potrestalo příslušníky pohraniční služby, kteří pomáhali sarajevským zločincům při přechodu hranic; 9) vysvětlilo výroky vysokých srbských představitelů, kteří i po sarajevském atentátu veřejně nepřátelsky vystupovali proti habsburské říši; 10) bezodkladně rakousko-uherské vládě oznámilo, že veškerá opatření obsažená v předchozích bodech byla provedena.

Předseda srbské vlády Nikola Pašić a ostatní ministři se neprodleně vrátili do Bělehradu. Ještě v noci rokovali o rakousko-uherské nótě. Předseda srbské vlády N. Pašić se potom 25. července 1914 osobně dostavil těsně před vypršením lhůty ultimáta v 17 hodin 45 minut na rakousko-uherské vyslanectví a předal vyslanci W. Gieslovi písemnou odpověď konstatující, že srbská vláda přijímá veškeré podmínky – kromě souhlasu s činností rakousko-uherských orgánů přímo na srbském území. Po premiérově odchodu vyslanec letmo přehlédl srbskou odpověď a potom po 30 minutách premiérovi N. Pašićovi odeslal písemné vyjádření, v němž srbské stanovisko označil za nedostatečné, protože se svým personálem opouští Bělehrad. Vlastně to znamenalo přerušení diplomatických styků jako první krok k vyhlášení války. Již předtím rakousko-uherské vyslanectví zničilo tajné spisy a zajistilo si odvoz na nádraží, takže vyslanec a jeho spolupracovníci okamžitě odjeli z Bělehradu.

Rakousko-Uhersko mezitím 25. července 1914 mobilizovalo osm armádních sborů podle válečného plánu „Fall B“ (Balkán) proti Srbsku, kterému pak 28. července 1914 vyhlásilo válku. Rakouský císař František Josef I. téhož dne vydal proslulý manifest „Mým národům!“ obsahující prohlášení, že srbské království dlouhodobě projevovalo nepřátelskou nenávisť a připravovalo spiknutí proti habsburské říši. Proto se rozhodl učinit přítrž tomuto zločinnému a nesnesitelnému řádění ozbrojenou mocí. Rakousko-uherská armáda ihned zaútočila přímo na Bělehrad, který se nacházel v blízkosti tehdejších hranic obou států.

Na stranu napadeného Srbska se okamžitě postavilo Rusko, které vyhlásilo 30. července 1914 všeobecnou mobilizaci své armády. Vídeň se

přepočítala. Původně si totiž představovala válku proti Srbsku jako krátkou trestnou výpravu. Po všeobecné mobilizaci ruské armády na pomoc napadenému Srbsku původně předpokládaný lokální konflikt na Balkáně přerostl ve všeobecnou válku, když se rozvinul řetězec spojeneckých závazků velmocí. Státy si vzájemně vyhlásily válku: Rakousko-Uhersko 28. července 1914 Srbsku a 6. srpna 1914 Rusku; Německo 1. srpna 1914 Rusku; Francie byla 2. srpna 1914 napadena Německem a 12. srpna 1914 vyhlásila válku Rakousko-Uhersku; Velká Británie 4. srpna 1914 Německu a 12. srpna 1914 Rakousko-Uhersku; Černá Hora 5. srpna 1914 Rakousko-Uhersku a 8. srpna 1914 Německu; Itálie 23. května 1915 Rakousko-Uhersku.

Nahromaděné mezinárodní problémy tudíž vyvrcholily ozbrojeným konfliktem, ve kterém se vyhrotily nesmiřitelné rozpory obou nepřátelských seskupení: Centrálních mocností – Německa a Rakousko-Uherska, k nimž se připojily Bulharsko a Osmanská říše – s velmocemi Dohody – Ruskem, Francií a Velkou Británií, k nimž se přidala Itálie a Spojené státy i další země světa.

Podle vývoje historického poznání a také pod vlivem příslušné ideologie se střetávaly různé výklady příčin první světové války, které se dají rozdělit do těchto základních hledisek: 1) boj demokracie proti autokracii a despotismu; 2) boj za práva a osvobození malých národů; 3) zápas mocností o kolonie, zdroje surovin a pozice ve světovém obchodu i mocenské postavení v mezinárodních vztazích; 4) imperialistická válka mezi dvěma bloky kapitalistických mocností, jež vyústila v „proletářskou“ revoluci. V podstatě se však jednalo o zatím „latentní“, a tudíž v dané době ještě nedostatečně poznány a nepochopený protiklad mezi již tehdy započatou „globalizací“ světa a vyhraněnou „státně-nacionalistickou“ politikou jednotlivých mocností snažící se řešit kupíci se problémy ve prospěch jedné velmoci nebo vyhraněného seskupení několika velmocí, a to na úkor ostatních protivníků. Narůstající problémy tehdejšího světa se již musely řešit integračními mechanismy. A právě neochota všech velmocí ke spolupráci, a naopak jejich snaha hájit a prosazovat pouze vlastní zájmy na úkor ostatních vedly ke strašlivé válce. Vlastně se jednalo o první „globální“ válku ve světových dějinách, protože vedle vojáků na bojištích přímo zasáhla i „neválčící“ zázemí, které muselo radikálně změnit a podřídít svoje každodenní životní a pracovní aktivity potřebám války.

Politická a společenská situace v Rakousko-Uhersku

Původní české země, České království, Moravské markrabství a Slezské vévodství – Čechy, Morava a Slezsko –, byly tradičními a významnými korunními zeměmi habsburského soustátí, které mělo původně zajistit stabilitu v celém prostoru střední a jihovýchodní Evropy. Zároveň po staletí tvořilo hráz proti osmanské expanzi do oblastí křesťanské západní civilizace. Od přelomu 18. a 19. století v něm probíhal dynamický proces modernizace v podobě přechodu od pozdně feudální a stavovské společnosti k národně-občanské společnosti. Jeho podstatnou součástí byla průmyslová revoluce, rozvoj moderní ekonomiky a pronikavé změny celé sociální a politické struktury – vše bylo doprovázeno výrazným rozmachem moderní techniky i všeobecným rozšířením vzdělanosti a kultury. Významnou součástí zmíněného procesu byl vznik moderních národů a pronikání liberálně demokratických zásad do společenského a politického života. Habsburské soustátí se v roce 1867 přeměnilo na Rakousko-Uhersko, tedy na dualistické soustátí Předlitavska a Zalitavska, v němž se státotvornými národy stali Němci a Maďaři.

Česká politika se s tímto stavem nikdy nesmířila. Avšak do první světové války všechny významné politické proudy české politiky počítaly se zachováním habsburské říše a sváděly „boj o Rakousko“, tedy o uznání českého národa za rovnoprávného a státotvorného činitele habsburského soustátí, jako byli Němci a Maďaři. Česká politika přitom vycházela ze zásad „českého historického státního práva“, které se dovolávalo právě výše zmíněných státních historických tradic a dožadovalo se jejich oficiálního uznání ve státoprávním uspořádání a ústavním systému Předlitavska. V českém prostředí se jednalo o spojení národnostní a státoprávní otázky v duchu českého historického státního práva. Česká politika se stavěla proti centralistickému uspořádání Předlitavska s požadavkem na uznání českého národa za rovnoprávného státoprávního činitele a českých zemí, tedy Čech, Moravy a Slezska, za jeden ze státoprávních základů habsburského soustátí, jako byly rakouské země a Uhersko. V konečném důsledku to znamenalo federalizaci habsburské říše a nahrazení rakousko-uherského dualismu rakousko-uhersko-slovanským trialismem.

Před první světovou válkou se česko-německé rozpory nezadržitelně vyhrocovaly, takže neexistovala vyhlídka na případnou shodu ani vyvážené soužití obou národů. Spíše se prosazovala představa o naprostém vítězství jedné strany nad druhou. Vyostřující se krize vzájemných vztahů vyústila dne 26. července 1913 v rozpuštění českého zemského sněmu v Praze, a to podle rozhodnutí rakouské vlády ve Vídni. Sněm nahradila úřední „zemská správní komise“. Vídeň tím přiznala vlastní neschopnost zajistit demokratické a ústavní soužití obou národů v Předlitavsku a snahu řešit společenské, národnostní a politické problémy centrálně byrokratickými praktikami ve prospěch Němců. Proti tomu se samozřejmě postavila česká politika a veřejnost, které se ještě více zatvrdily proti Rakousko-Uhersku.

Přitom stejně jako předlitavští Němci hledali oporu v císařském Německu, někteří političtí předáci Čechů zase spatřovali v duchu tradičního panslavismu vnější záštitu nebo dokonce spojení pro získání státní nezávislosti v carském Rusku. Především šlo o jednoho z nejvýznamnějších českých politiků, výrazně rusofilsky zaměřeného předáka mladočeské strany Karla Kramáře. Naproti tomu předseda realistické strany Tomáš G. Masaryk se orientoval na západní liberálně demokratické mocnosti Francii, Velkou Británii a Spojené státy. Socialistické (dělnické) hnutí v čele se sociálnědemokratickou stranou prosazovalo především socialistický program II. internacionály. Česká politika se tím v podstatě dělila na dva hlavní proudy: národně-občanský a internacionálně-socialistický. O případném naplnění státoprávních vizí a programů české politiky se však rozhodovalo především na bojištích první světové války a také v politicko-diplomatických vztazích válčících mocností.

Paměti

Úvod

První světová válka mne zastihla jako mladého, 24letého muže, plného chuti k práci a nadějí do budoucna. Učitelství, jež jsem si zvolil za své životní povolání, vyhovovalo mé povaze, zálibám a plánům. S oblibou jsem četl, rozšiřoval svůj obzor jak v literatuře české, tak i světové, dychtivě jsem se chápal každé příležitosti, abych rozmnožil své povšechné vzdělání. Dal jsem se do speciálního studia dějin, zeměpisu a českého jazyka, hodlaje se co nejdříve podrobit zkoušce z těchto předmětů a stát se odborným učitelem na měšťanské škole.

Od mládí jsem pěstoval hru na housle. Za studií na učitelském ústavu v Brně prohloubili ve mně moji profesoři Leoš Janáček² a Ferdinand Vach³ ještě více lásku k hudebnímu umění, kulturní ruch českého Brna divadlem a koncerty ve mně rozvíjel touhu po krásném. Národnostní zápas v poněmčeném Brně mocně zapůsobil na moji mladou duši, vznítit v ní vlastenecký zápal a touhu pracovat pro národ tak, aby byl schopen se ubránit německému náporu a dosáhnout svých práv. Vydatnou oporu v těchto snahách jsem nacházel u své tehdejší lásky, pozdější ženy Fanušky, která svým povahovým založením, smyslem pro všechno krásné a dobré byla už tehdy, stejně jako i v pozdějších dobách našeho dlouholeitého odloučení, ženou, která žila mnou a která žila ve mně, byla v duchu účastnicí mých radostí i strastí prožívaných v daleké cizině, byla mou rádčyní i ochránčyní, s níž jsem v duchu sdílel vše, co jsem prožíval.

2 Leoš Janáček (1854–1928). Světově proslulý český hudební skladatel a pedagog. Představitel hudební moderny. Autor řady oper, symfonických básní, orchestrálně-vokálních kompozic i komorních skladeb.

3 Ferdinand Vach (1860–1939). Český hudební skladatel, pedagog, dirigent a sbormistr, který založil „Pěvecké sdružení moravských učitelů“.

Do mého života, formovaného zmíněnými okolnostmi, rušivě zasáhla vojenská služba. V roce 1912–13 jsem vykonával prezenční službu jako jednoročák, od r. 1914 do r. 1917 jsem se zúčastnil světové války jako příslušník rakouské armády a v letech 1917–1920 jsem sloužil jako dobrovolce československých legií v Rusku. Sedm let jsem vězel ve vojenské uniformě.

Zpívá se: „Vojna, vojna, vojna veselá!“ Nemohu říci, že bych prožíval doby strávené na vojně nějak zvlášť ve smutné náladě. I tam, mezi zdravými lidmi, se najde mnoho příležitostí k různým legracím, na které v pozdějších letech rádi vzpomínáme, ale svoje vojenská léta přesto nemohu počítat za nejšťastnější úsek svého života. V době své služby v rakouské armádě prožívala většina Čechů chvíle plné duševních rozporů, neboť otrok nerad slouží svému utlačovateli. Účast v bojích přinášela útrapy a strádání, na každém kroku hrozící smrt nebo zmrzačení budí i v duševní otupělosti pocity krajně nepříjemné.

Nebyla to však doba pro mne bezvýznamná. Vždyť styk s lidmi různých povah, národností, ras a plemen, poznání neznámých krajín, zemí a světadílů rozšiřuje duševní obzor, nesnáze, útrapy a nebezpečí zocelují povahu a vytvářejí člověka zcela jiného, než jaký vyrůstá v klidném a prostorově omezeném prostředí.

Po 37 letech píšu vzpomínky na svá vojenská léta. Zpracovávám je podle stenografických záznamů ve svých denících. Oživuji si tím v paměti prožité chvíle ve válce a předávám je prostě a neuměle svým potomkům, abych pro ně psaným slovem zachoval to, co zachytili kdysi z mého ústního vyprávění.

Prezenční vojenská služba

1/10 1912 – 30/9 1913

Kroměříž–Brno

Absolvoval jsem učitelský ústav v Brně v červenci roku 1909. Mým prvním učitelským místem byla obecná škola v Říčanech, v bezprostřední blízkosti mého rodiště Ostrovačic. Tam jsem se seznámil s Fanuškou, která byla učitelkou na téže škole. Při prvním odvodu jsem nebyl uznán schopným k vojenské službě. Odvedli mne až v příštím roce na jaře, kdy

byl zvýšen kontingent vojska v důsledku nejistých poměrů na Balkánském poloostrově. Tohoto roku bylo přiznáno právo jednoroční prezenční služby také učitelům, kteří se po úspěšném absolvování jednoročácké školy mohli stát důstojníky.

Abych poznal vzdálené kraje mocnářství, hlásil jsem se do jednoroční důstojnické školy do Splitu, Dubrovníka a Sarajeva. Mé žádosti nebylo vyhověno. Povolali mne k 25. zeměbraneckému pluku (Landwehr) do Kroměříže.⁴ Nebyl jsem spokojen. Jednak proto, že jsem měl vojančit doma, téměř za humny, a také proto, že jsem byl přidělen k „landwehřům“, kteří byli považováni za podřadnější vojsko, zvláště od příslušníků jiných vojenských branží: pěchoty řadového vojska, dragounů, hulánů, vozatajců i sanity.⁵ Landwehřům se nadávalo „kavoni“ (od kavka), protože dříve nosili tmavou uniformu. K jejich parádní výstroji patřil tvrdý klobouk s kohoutím, často vypelichaným peřím, jako mívali četníci. I dívky pohrdaly landvéry. Nic se však nedalo jiného dělat než narukovat do Kroměříže.

Rok prezenční služby uběhl jako voda. Počáteční výcvik nebyl zlý. Vojenský dril, zápolení s němčinou ve škole, vojenská kázeň, která měla z civilů vychovat dobré vojáky, nešly nám někdy pod fousy, ale družnost a kamarádství, legrace a „podfuky“, o něž jsme se ne vždy se zdarem pokoušeli, kořenily vojenský život tak, že se nám zdál zcela snesitelným.

Velitelem školy byl hejtman Opolzer, vulgo „Guloň“, starší oficír, přísný, ale spravedlivý, který, po pravdě budiž řečeno, nikdy Čechy nepodceňoval a neurázel je. Jurisdikčním důstojníkem⁶ byl mladý hezký poručík Zaverl, původem Slovinec, který však nikdy nám nedal najevo, že je také Slovan. Jeden z frekventantů naší školy první se s ním kdesi na konci války setkal jako s důstojníkem srbské armády.

Ještě dnes rád vzpomínám na příslušníky naší důstojnické školy. Češi tvořili většinu. Byli mezi nimi: Ing. Koluch, bystrý, veselý a bodrý Slovák

4 Zeměbranecký pěší pluk č. 25 – Landwehrinfanterieregiment Nr. 25. Byl součástí 26. Zeměbranecké pěší brigády – 26. Landwehr-Infanteriebrigade –, která byla součástí 13. Zeměbranecké pěší divize – 13. Landwehr-Infanterietruppendivision –, podřízené velitelství II. armádního sboru ve Vídni – II. Korpskommando in Wien.

5 Landwehr – Zeměbrana.

6 Důstojník vojenské justice.

z Hodonína, Ing. Klepa, Kroměřížák, který míval smůlu, často dostával kasárna⁷ a ve své osamocenosti si pískal na flétnu, dáváje své dívce, obcházející kolem kasáren, zprávu, že zase „bruč“.⁸ Byl tu vážný učitel Langer odkudsi ze Slezska, primus naší školy, krajně nešikovný žid Viktor Adler, jehož jsme si vážili proto, že za napovídání přinášel z vděčnosti šunku, salám a bonbony. Jeho otec měl železářský obchod v Uh[erském] Hradišti. Vzpomínám si též na čilého malického rusínského žida Pihuljaka, na učitele Stehlíka z Lišně, na „prase z Tuřan“, vlastním jménem Zikmund (absolvent obchodní akademie), jemuž jsem dal jednou facku, protože mi vlezl do kufru, aby si přečetl můj dopis od Fanušky.

Na jaře 1913 byli učitelé a profesori posláni do Brna na jednoměsíční kurs „stopařů“ – Pfadfinder [průzkumník], kde jsme konali cvičení podobná skautingu. Kurs tvořili jednoráčáci – učitelé od 14. pluku brněnského⁹ a 25. kroměřížského. Byli to většinou výbojní Němci, proto družnost a kamarádství poněkud ochablo. Brno mi poskytlo tu výhodu, že jsem mohl zajet do Ostrovačic a častěji se vídat s Fanuškou.

Z touhy po setkání s milými jsem se dopouštěl odvážných kousků a porušoval jsem přísnou vojenskou kázeň, což se mi mohlo v případě nezdaru stát osudným. Tak např. byla na 1. máje 1912 nařízena přísná vojenská pohotovost celé posádky, neboť se očekávaly mohutné průvody dělnictva a demonstrace, při nichž mělo zakročit i vojsko. Kromě služeb nesměl z vojáků opustit kasárna nikdo do 3. hodin odpoledne a já jsem měl s Fanuškou smlouvené rande hned po obědě. Riskl jsem to nepřemýšleje ani o možných následcích svého činu. Podařilo se mi šikovně proklouznout kolem stráží u brány, a tak jsem strávil sváteční májové odpoledne s Fanuškou. K vojenským zákrokům nedošlo, a tak nikdo z nadřízených nezjistil moji nepřítomnost. „*Pro milýho nic těžkýho.*“

7 Zákaz vycházek v osobním volnu vojáka.

8 Výkon trestu ve vojenském vězení.

9 Zeměbranecký pěší pluk „Brno“ č. 14 – Landwehrinfanterieregiment „Brünn“ Nr. 14. Byl součástí 26. Zeměbranecké pěší brigády – 26. Landwehr-Infanteriebrigade –, která byla součástí 13. Zeměbranecké pěší divize – 13. Landwehr-Infanterietruppendivision –, podřízené velitelství II. armádního sboru ve Vídni – II. Korpskommando in Wien.

Ještě smělejší čin jsem provedl o 14 dní později. Když jsem byl dobře naložen, napodoboval jsem s oblibou našeho hejtmana.¹⁰ Karikatura bývala tak zdařilá, že se kamarádi váleli smíchy. Němci se s tím pochlubili poručíkovi, dostalo se to až k uším samotného hejtmana, který projevil přání vidět svou karikaturu v mém podání. Bylo ujednáno, ovšem bez mého souhlasu, že na „Kamaradschaftsabendu“, ¹¹ který se připravoval na ukončení kursu, pobavím svým vystoupením jednoročáky, oficíry a jejich dámy. Dověděl jsem se o tom neoficiálně dva dny před večírkem, a ačkoli byla účast všech jednoročáků povinná, přemýšlel jsem, jak se vyhnout tomu, abych bavil společnost, již jsem byl na hony vzdálen.

Proto jsem u nejbližšího raportu,¹² který místo hejtmana vedl poručík, požádal o dovolenou na sobotu odpoledne a neděli k zájezdu do Ostrovačic. Jako důvod jsem uvedl, že moje matka těžce onemocněla. V týdnů mne navštívil tatínek (byl v kasárnách viděn), a proto jsem mohl tvrdit, že mne k návštěvě matky vyzval. Poručík nevěřil, připomněl mi povinnost zúčastnit se večírku, ale když jsem stále zdůrazňoval těžký zdravotní stav maminčin, řekl: *„Přesvědčme se o tom. Pošlu na četnickou stanici telegrafický dotaz. Adresa vašich rodičů?!“*

„Schwarzkirchen, No 36,“ odpověděl jsem s drzým čelem, ačkoli byla ve mně malá dušička. *„Počkáte si na odpověď – do té doby nesmíte kasárny opustit!“* nařídil poručík vpíjeje se do mého obličeje zlostnými očima. Krátce nato odnášel jeden německý učitel na poštu telegram. Poručík odešel do kanceláře, já jsem se převlékl do vycházkové uniformy, chodil ostentativně po chodbě, abych dělal dojem, že s jistotou očekávám pro mne příznivou odpověď, přičemž jsem promýšlel všechny eventuality nepříjemné situace, v níž jsem se dusil. *„Kostky jsou vrženy, musím lhát a lhát dále,“* umiňoval jsem si. Dvě hodiny čekání se mi zdály věčností.

Konečně se služba vrací. V kanceláři odevzdává zapečetěný telegram... Po chvíli se ozývá z kanceláře jakýsi rámus. Poručík (kdo jiný) tlouče pěstí do stolu, židle hrkají a poručík zle láteří. Jsem volán k němu.

10 Hejtman – Hauptman. Hodnost v rakousko-uherské armádě mezi nadporučíkem a majorem. Odpovídala dnešní hodnosti kapitána.

11 Kamarádský slavnostní večírek vojáků na rozloučenou.

12 Shromáždění vojáků, kteří podávají hlášení nadřízenému důstojníkovi.

„Jak se jmenuje ta vaše díra?“ „Schwarzkirchen.“ „Ja natürlich, in Weisskirchen No 36 muss Frau Pokorny unbekannt sein.“¹³ A zase láteří na službu i na poštovní úřad. Vyrozumívám z toho, že telegram byl zaslán místo do Schwarzkirchen (Ostrovačice) do Weisskirchen (Hranice), kde hledanou nemocnou paní neznali. Rozčilený poručík usedá za stůl přímo přede mne, dívá se mi upřeně do očí a přísně se táže: „Je pravda, že je vaše matka těžce nemocná?“ „Ano, pane poručíku,“ odpovídám sebevědomě, obdařen příznivým obratem spleťtí záležitosti.

„Dobrá, dávám vám dovolenou, jeďte si ke své ‚nemocné‘ matce, ale pošlu k vám na kole četaře, ten bude v Ostrovačicích dřív než vy a zjistí na místě pravdivost vašeho tvrzení. Uvědomte si však jedno: není-li to pravda, hrozí vám garnisonsarrest.“¹⁴ Sedá za stůl a píše dovolenku. „V pondělí mi donesete o nemoci matky potvrzení obecního úřadu a od četnické stanice! Verstanden? Abtreten!“¹⁵

Vyrazil jsem z kanceláře jako střela. Zaskočil jsem si pro něco do ubikací a spěchal na nádraží, abych stihl nejbližší vlak do Rosic. Na kasárenském dvoře vidím četaře pumpovat kolo. Hrklo ve mně...

„Kampak, pane četaři, kampak?“

„K vám, do Ostrovačic,“ zněla jeho krátká odpověď, provázená, jak se mi zdálo, potměšilým úsměvem.

„Tak na shledanou u nás, ale veselo dnes u nás nebude, matka je nemocná,“ vykotkal jsem ze sebe a pelášil k vlaku.

Po celou cestu jsem přemýšlel o tom, jak ta celá věc dopadne. První otázkou doma bylo: „Byl u nás nějaký voják na kole?“

„Nebyl.“ Oddychl jsem si.

Krátce jsem jim vyložil celý případ, abych připravil maminku na nemoc, kdyby snad četař ještě přijel. Všichni mne poslouchali se zatajeným dechem. Maminka vzdychla: „Bože, chlapče, nic mně nebylo, ale teď je mi opravdu špatně.“

„Tak si jen vlez do postele, kdyby ten kuksfíra [četař] přijel, možná, že sem přijde i strážmistr,“ dodal tatínek.

13 „Samozřejmě, že v Hranicích č. 36 paní Pokorná musí být neznámá.“

14 Vězení u vojenské posádky.

15 „Rozumíte? Odchod!“

Četař nepřišel. Zašel jsem pak na četnickou stanici, kde jsem se strážmistru Trískalovi „štram“ omeldoval.

„Víte, pane strážmistře, že je moje matka těžko nemocná. Navštívil jsem ji a prosím o potvrzení.“

„Co mně to povídáte za novinu,“ diví se pan strážmistr, „vždyť jsem ji včera v [...] potkal?!“

„To muselo být asi dřív, pane strážmistře.“ Koktal jsem ještě cosi, z čehož strážmistr vycítil pravý stav věci.

„I vy kujóne,“ povídá a směje se do vousů. „Známe to, známe, a tak to napíšeme.“

Dobře jsem pochodil i u starosty, jemůž jsem jako starému vojákovu všechno po pravdě vyložil, předložil mu „Bestätigung“ [potvrzení] od četnické stanice a diktoval jsem představenému obce, který těžkou rukou psal: „Obecní úřad v Ostrovačích potvrzuje, že matka jednoročního dobrovolníka, titulárního desátníka Františka Pokorného LJR 25¹⁶ je těžce nemocná.“ Je pochopitelné, že jsem z takové dovolené mnoho neměl. Ani mně moc nechutnalo. Ale v neděli večer jsem se vracel do kasáren spokojen.

Ráno jsem v raportu hlásil poručíkovi svůj příchod a podal jsem mu obě potvrzení. Přčetl je. Napolo přivřené oči upřel do mé tváře, přetřhl tiskoviny na půlky, potom na čtvrtky, ty rozdrobil na malé útržky, které pak vyhodil zlostně do vzduchu. Připomínal mi tenkrát Juliana Apostatu, který jsa ve své poslední bitvě smrtelně raněn, nabral do hrsti krve ze své rány a vrhl ji k nebi se slovy: „Zvítězils, galilejský!“¹⁷ Dopadlo to pro mne nad očekávání dobře. Tak drze jsem lhal ve svém životě poprvé a naposled.

Po ukončení kursu v Brně jsme se vrátili zpět ke kroměřížskému pluku, kde jsme byli zařazeni ke kompaniím¹⁸ jako poddůstojníci a prošli jsme

16 Příslušníka Zeměbraneckého pěšího pluku č. 25 – Landwehrintanterieregiment Nr. 25.

17 Julian Apostata (Odpadlík). Flavius Claudius Julianus (331–363). V letech 360–363 římský císař. Snažil se o návrat k pohanským tradicím antického Říma a neúspěšně vystupoval proti šířícímu se křesťanství. Údajně byl zavražděn křesťanským vojákem římské armády při tažení proti Peršanům. Zmíněný výrok pronesl prý před svou smrtí jako uznání vítězství „Galilejského“, tedy Ježíše Krista, a tím i křesťanství v římské říši.

18 Vojenským rotám (setninám).

výcvikem velitelů „švarmu“,¹⁹ čtyř a rot. Sloužil jsem u 3. setniny, jejímž komandantem byl hejtman Opolzer, subalterním oficírem²⁰ Zawerle, titíž důstojníci, kteří vedli školu. Feldvéblem²¹ u setniny byl malý tlustý Lang, typ rakouského déle sloužícího poddůstojníka.

Feldvébli byli u vojska šarží velmi důležitou, neboť měli na starosti výcvik, pořádek v kasárnách, na nich závisel dobrý stav setniny. Ne nadarmo byli zváni „matkou kompanie“. Až na malé výjimky to bývali kromě své vojenské duše lidé sprostí a neurvalí, kteří vtloukali do vojáků disciplínu prostředky nevybíravými. Uměli láterit a řvát jako pacholci, předstihovali se v nadávkách a hrubostech, dovedli vynalézavě šikanovat prosté vojáčky, zvláště rekruty, a běda tomu, kdo si u nich rozlil ocel. Mírnili se ve svých projevech a jednáních jen úplatky ve formě cigaret, peněz a všelijakých dobrot, jež posílaly vojákům jejich maminky. Kdo dával, měl pokoj, ulevoval i ve službě za nějakou tu zabíjačku nebo [...]. Těmito všemi vlastnostmi oplýval ve svrchované míře i náš „Herr Feldwebel Lang“.

Rád se vypínal nad jednoročáky, které ironicky nazýval „inteligenti“, zesměšňoval je před ostatním mužstvem, vymýšlel pro ně všelijaké „chytáky“, jen aby z nich něco vytloukl. Víc si ovšem troufal na prosté vojáky. „Cigaretu, oheň!“ zavolal na cvičišti při odpočinku. Nebyla-li mu s největší pohotovostí nabídnuta a zapálена cigareta, hnal od sebe na vzdálenost asi 100 kroků čtyři chlapy, kteří už bez řečí museli rozestřít celtu, hodit doprostřed cigaretu a zápalky, uchopit celtu každý za jeden cíp a v nejprudším běhu přinést k jeho nohám. Po prvním šluku povýšeně děkoval: „Danke,“ ačkoli německy mluvil prachmizerně. Třicet dřepů s puškou v předpažení, třicetkrát „Nieder!“²² bylo jeho obvyklým trestem za malá provinění. Puška, šatstvo, boty nebyly pro něho nikdy dost čisté, a našel-li na uniformě u někoho jeden povolený knoflík, uřezal všechny a ubohý voják se musel v krátké době u něho hlásit se všemi pevně přišitými knoflíky. Poručil někdy smírkem vyčistit podkůvky a cvočky na pode-

19 „Die Schwarm“ – vojenský roj nebo družstvo.

20 Podřízeným důstojníkem.

21 Feldvébl – šikovatel. Nejvyšší poddůstojnická hodnost nad četařem v rakousko-uherské armádě.

22 „Děkuji!“... „K zemi!“

švích, jindy rozházel špatně ustlané lůžko a jeho prvky rozmetal po celé světnici. Podobných sekatur měl vždycky bohatou zásobu.

Když jsem nastupoval ke kompanii, umínil jsem si, že si u feldvébla nebudu kupovat přízeň podplácením. Ohlásil jsem se jen svým důstojníkům a jeho jsem ignoroval. Zastavil mne na chodbě a žádal zápalku, což znamenalo: dej i cigarety. Podal jsem mu jen zápalky. *„Jednoročáku, jste ustanoven Zimmerkomandantem 3. světnice, zítra (tj. v neděli) o 10 hod. provedu u vás [...] Zimmervisit. Víte, co to znamená?! Ať je všechno v nejlepším ordnunku.“*²³

Oznámil jsem to chlapcům na světnici. *„To si musíme tentokrát dát záležet, abychom vám to neskecli,“* říkali vojáci. *„Lang je pes.“*

V neděli se dali z rána do práce. Zametli pečlivě den předtím vydrnutou podlahu, čistě umyli stoly, dali do vzorného pořádku sebe, pušky, bodla, řemeny, urovnali lůžka, aby nebylo nejmenšího faldíčku na pokrývkách, podle předpisu jako podle šňůry srovnali prádlo a šatstvo na regálech, otevřeli na chvíli dokořán všechna okna – zkrátka, všechno se skvělo čistotou a pořádkem.

Přesně v 10 hod. se každý postavil do blízkosti svého lůžka. Na chodbě zařinčela feldvéblovska šavle. Dveře se rozlétly, hromovým hlasem zazněl můj povel: *„Halt acht!“* [*„Pozor!“*]. Všichni ustrnuli v pozoru, já jsem se štramácky ohlásil jako *„Zimmerkomandant“*.

„Smrad! Otevřít okna! Máte tu, jako by tady celou noc opice prděly!“ zařval, projevuje tím první nelibost. Obešel lůžka, neříkal nic. Pak zvedl oči k regálům. *„Smeták!“* zvolal tuším hlasem a na tento povel přinesl jeden z vojáků dlouhý smeták, s nímž se pan feldvébl zastavil u prvního regálu.

„Tomu říkáte, jednoročáku, pořádně složený mundur?“ pronesl normálním hlasem a smetákem rozvalil srovnaný hranol šatstva. U druhé postele silnějším hlasem: *„Tak vy si představujete ordnung na vojně?“* A druhý hranol ležel na zemi. *„Takhle skládá prádlo v šifonéru stará Vocásková!“* křičel. *„Herpotnámol! Tak si skládají fidlátka v bordelu kurvy!... S takovými vojáky mám jít proti nepříteli!“* Podobnými a štavnatějšími poznámkami stupňovaným hlasem vyrvával rozmetáváje smetákem po celé světnici vojenské mundúry, které jsme si tak pečlivě skládali. Rudý od námahy se rozkročil mezi

23 „... velitelem světnice... kontrolu světnice... pořádku.“

hromadami košil, spodků, kalhot, blůz a vafenroků řka: „*Já vám musím všem ten zasn... civil vytlout z hlavy. Všechno do ordnunku, za půl ať je všechno v nejlepším pořádku.*“ Zaharašil šavlí a odešel. Stál jsem uprostřed té změti hadrů bezradně a nevěděl jsem, mám-li se smát jako moji vojáci, nebo mám zuřit jako feldvébl.

„*Nic si z toho nedělejte, pane kaprál [desátníku], na to jsme zvyklí,*“ konejšili mne kluci. Dali se klidně do práce, vybírali z hromady každý své věci a poskládali je znovu na štěláře.²⁴ Nebylo to tak pečlivě uspořádané jako poprvé. Za půl hodiny se vizita opakovala. Feldvébl se rozhlédl po světnici, usmál se strojeně a povídá: „*Tak si to teď vopíšte, jednoročáku, abyste pro příště věděl, jak to má vypadat.*“ Zmizel. Nikdy jsem mu nenabídl cigaretu, sprostákovi. Zvykl si na to a vycházeli jsme spolu celkem dobře.

Ještě jednou jsem ho bez zlého úmyslu přivedl do nepřičetnosti. Bylo to na manévrech. Zastavili jsme se v jakési dědině u Humpolce. Zašel jsem ke kuchyni, kde feldvébl rozsekával syrovou hovězí kýtu, přičemž si počínal velmi obratně. „*To se díváte, jak umí váš feldvébl sekat!*“ prohodil sebevědomě. „*Jako Honza bičem do kravince,*“ vyhrklo z mých úst. Domníval jsem se, že Lang přijme tuto nevinnou moji poznámku jako vtip. Ale nastojte! Zuřivě mne změřil vyvalenýma očima, zaklel a se sekerou v ruce se za mnou pustil. Kdybych nebyl vzal zavčas do zajechů a nebýt stodoly a za ní plotu od sousední zahrady, nevím, co by se tehdy bylo stalo. Urazil jsem těžce všemocného feldvébla od landvérů!!

V té době se pozastavovala veřejnost nad šikanováním vojáků, zvláště českých. Některé případy sebevražd na vojně byly předmětem intervencí ve vídeňském parlamentu (poslanec V. Klofáč),²⁵ psalo se o tom i v denním tisku.

Jednou s námi prováděl poručík Zaverle terénní cvičení. Bylo po dešti, půda byla rozmoklá a na rozoraných polích se lepily na bagančata takové vrstvy bláta, že jsme za sebou nohy vláčeli. Cvičili jsme

24 Z německého Die Stellung – pozice. Řádně srovnat na sebe.

25 Václav Klofáč (1868–1942). Předseda České strany národně sociální. Poslanec říšské rady ve Vídni. Proslulý svými antimilitaristickými názory. Za první světové války byl v letech 1914–1917 vězněn. Po propuštění se stal jedním z představitelů radikální české opozice proti další existenci Rakousko-Uherska. Po vzniku samostatného Československa byl v letech 1918–1920 prvním ministrem národní obrany. V letech 1920–1939 byl senátorem Národního shromáždění ČSR.

přibližování k nepříteli přískoky. „Nieder!“ „Vorwärts!“²⁶ nebyly pro nás nijak příjemné, proto jsme padání k zemi a krytí jen margirovali [předstírali]. S tím ovšem nebyl náš cvičitel spokojen. Zastavil cvičení, udeřil s námi několikrát o zem, sleduje správné provedení u každého jednotlivce. Prsa, lokty, stehna a kolena se bořily do rozmoklé půdy, doslovně jsme byli obklopeni blátem, i pušky byly znečištěné. Pak jsme pokračovali v přískocích. Vyhýbat se blátu teď už nebylo nic platné, proto všichni prováděli cvičení podle předpisu. Ale nejen to. „Když už, at' to stojí za to,“ mysleli jsme si a úmyslně jsme se vrhali do brázd, kde stála voda, házeli jsme po sobě rozbředlým blátem, nešetřili jsme pušek, a já jsem z desperace [schválně] hodil hrst řídkého bláta i do otevřeného závěru.

S klením i smíchem jsme se dali na zpáteční cestu do kasáren, domnívajíce se, že v ulicích města vzbudíme u obyvatelů soucit a že redaktorům poskytneme vítanou látku k článkům o týrání českých vojáků na vojně. Nezpívali jsme. Mlčky procházel ulicemi zablácený a utýraný oddíl jedno-ročných dobrovolníků. A co se stalo? Po chodníku si to drndal klidně náš lajtnant [poručík] v čisté uniformě a lidé se zastavovali a vesele se smáli, slečinky se chichotaly do svých kapesníků. Očekávanou účast s postiženými neprojevil nikdo.

Na kasárenském dvoře jsme vyslechli lajtnantův rozkaz: „Je 10.45; v 11 menáž, od 11.15 do 12.15 „reinigung“,²⁷ 12.30 nastoupí oddíl v čistých mundúrech a s vyčištěnou zbraní před objektem č. 2.“ To byla sprcha. Hřebínky kohoutkům splaskly...

Běželi jsme pro oběd, který jsme nechali stát. Noži jsme seškrabovali bláto z uniforem, v umývárně v korytech, někteří přímo pod sprchami kartáčem smývali špínu ze sukna i železa. Jinak to nešlo. Ve 12.15 stál celý oddíl „hastrmanů“, z jejichž šosů kapala voda, na nádvoří. Poručík se stoickým klidem přehlédl oddíl, uznale přiznal, že za jednou to vyčistit nejde, a nařídil důkladně provést čištění do příštího dne.

Žádoucího výsledku jsme nedosáhli. Ani pes po nás nezaštěkl, redaktoři mlčeli, Klofáč se o tom nedozvěděl a poručík se oficiřsmenáží²⁸

26 „K zemi!“ „Vpřed!“

27 Die Reinigung – čištění.

28 Ostatním důstojníkům při jídle (obědě).

holedbal, jak na jednoročáky vyzrál. Doplatili jsme na to sami, neboť jsme se dlouho nemohli zbavit zažloutlých skvrn na uniformách a já jsem měl velké trápení s puškou až do konce své vojenské služby.

Takové neúspěchy na vojně se neberou tragicky – „mládí všechno stráví“. Ačkoli nikdo z nás nesloužil s nadšením, bývali jsme přesto veselí, o legraci u nás nebylo nikdy nouze, hlahol a smích zazníval v našich ubikacích stále celý den a mnohdy neutuchal v noci při zhasnutých světlech před spaním. Běžné tresty, jako byl „kasarenarest“,²⁹ patřily k dobrému jménu vojáka. Na konci své jednoroční služby po zkouškách jsem byl jmenován kadet aspirantem, k 1/1 1913 kadetem, což svědčilo o tom, že jsem sloužil císaři pánu „dobře“.

Válečná služba v rakouské armádě

26/7 1914 – 7/6 1916

Předvečer první světové války

Sokolský slet v Brně 24/6 1914

Malebný průvod červených košil a pestrobarevných národních krojů procházel ulicemi města k sokolskému cvičišti do Králova Pole. Zástupy českých lidí na chodnicích nadšeně pozdravovaly řady sokolů, kteří ve vyrovnaných šestistupech důstojně, sebevědomě a ukázněně procházeli špalíry jásajících a nevšímali si hrubě hloučků německé mládeže a „bursácků“,³⁰ kteří chránění kordony policie a četnictva nadávkami a hulákáním projevovali Čechům své nepřátelství. České Brno zachvátil šířající plamen nadšení a vzedmula se hrud' i oněch nesmělých duší, jež zakřiknuty hrubou silou němectví tutlaly v sobě do té chvíle bojácně své národní citění.

Dřevěné tribuny s červenobílými prapory čekaly na tisíce návštěvníků. Branami se valily husté zástupy, rozcházely se zvolna měnice ponenáhlu jednotvárnou žlut tribun v pestré záhony květinových polí. Jako pod závanem větru se kymácel hlučící dav v netrpělivém očekávání. Sletiště vřelo...

29 Vězení v kasárnách.

30 Příslušníků německé militantní a nacionalistické organizace „Burschenschaft“.

Prvními zvuky Kmochovy³¹ hudby strnuly zástupy v nehybnou masu. V nástupní bráně se objevily první řady cvičenců. Přesně provedeným nástupem se zaplnila plocha cvičiště. Velkolepý rozestup, ohromující připažení, první takty prostných... Dech se tájí, po těle přebíhá mráz, oči radostně září, do očí se derou slzy, hrdla se násilně stahují, aby zadržela v nich se deroucí výkřik, který mohl vyznět u někoho jako jásot radostí vzrušeného děcka, u jiného jako ryk k boji odhodlaného vojáka.

Na cvičišti to hrálo mužnou silou, tělesnou krásou a železnou kázní. Třináct set krásných těl v pózách pokořených, bojujících a osvobozených podávalo skvělé alegorické obrazy z historie národa. Nebylo okamžiku, kterým by nepůsobil něčím novým, mocným, ohromujícím...

A z čista jasna jako by uhodil hrom. V Sarajevě byl spáchán atentát na následníka trůnu, Ferdinanda. Několik ran z revolveru zažehlo doutnák, kterým se vznítíl po několika týdnech světový požár.

Sokolský slet byl hned úředně zastaven. Bezpočetný dav opouštěl cvičiště. Mnozí z návštěvníků si v prvních okamžicích ani neuvědomovali závažnost nenadálé zprávy, nikdo z nich neviděl ten šedý mrak pohromy, nikdo netušil onu budoucí zkázu, ničení a smrt, kterou byl později zasazen celý svět, nikdo necítil v ovzduší dým hořících osad, sten a nárek raněných, bédování postižených, pach vypařující se krve. Čas přinesl vše. Mraky se stahovaly hrozivěji, vítr německé panovačnosti se hnal divoce vpřed, rozjetá kola dějin se nedala zastavit. 25. července se na zčernalé obloze zaklikatíl první blesk, po němž vzápětí následovaly další, hrozivější prvního. Rakousko a Německo vyhlásily válku Srbsku, Anglii, Rusku, Francii. Hned byla nařízena částečná, po několika dnech všeobecná mobilizace.

Byla veta po klidu a rodinném štěstí. Prohloubily se vrásky matek, zasmušily se tváře otců, zestydly úsměvy dívek a zakřiknuté děti odříkávaly denně své modlitbičky za šťastný návrat svého tatínka.

31 František Kmocho (1848–1912). Český hudební skladatel a kapelník. Autor kolem 500 dodnes populárních lidových a dechových skladeb.